

Beszélgetés Arnon Grunberg *Tirza* című regényéről

A beszélgetés résztvevői: Bán Zsófia, Gera Judit, Kálmán C. György, Szántó T. Gábor, Réthelyi Orsolya (moderátor)

G. J. (bevezető): Arnon Grunberg még mindig fiatal írónak számít, miközben már komoly életműve van. 1994-ben írta első regényét, az *Üborkaszépen*, mely nagy siker volt Hollandiában, elnyerte a legjobb első regénynek járó díjat. A siker titka talán az volt, hogy az egyes szám első személyben elbeszélte, „önletrajzi” indíttatású mű humorral és iróniával szól egy jellegzetes figuráról, aki nem találja helyét a világban, nem tud beilleszkedni. Az egyébként humortalan tartott holland irodalomban mind a mai napig különlegesnek számít Grunberg írói hangja.

A szerző németországi zsidó emigráns szülők gyermeke. A zsidó lét mint téma gyakran meg is jelenik életművében – többnyire érintőlegesen, de sokszor ott van a háttérben. 1995 óta New Yorkban él, de hollandul ír. Wekerle Szabolcs műfordító jóvoltából öt kötete is olvasható magyarul, ami rekordnak számít a holland szerzők magyarországi megjelenésében.

Grunbergre egyfelől jellemző az ördögi játékokra való hajlam, másfelől a kísérlet arra, hogy kilépjen az irodalom hagyományos keretei közül, és belebújjon más emberek bőrébe. Előszóval talál ki projekteket, amelyek célja a beágyazódás, az, hogy megtapasztalja, hogyan élnek mások, legyenek akár különleges helyzetben lévők (például az Afganisztánban szolgáló holland katonák), akár átlagemberek (nemrégiben elment nyaralni egy számára ismeretlen holland családdal).

A 2000-es években változás érzékelhető Grunberg írói hangjában: a jellegzetes grunbergi humor és ironia megmarad, de megjelenik nála valamiféle mélyebb érdeklődés a modern európai ember moralitása iránt. Regényei nyugtalanítóak, minden újraolvasáskor képesek újat mondani. Írásművészetének fontos vonása a klasszikus holland realizmus folytatása, egyúttal megújítása – valamiféle újrealizmus, melyre a posztmodern irodalommal szemben jellemző a követhető cselekmény és a kronológia érvényesülése.

R. O.: Hadd kezdjem a beszélgetést egy provokatív idézettel, mely egy nemrégiben, a szerző budapesti látogatásakor készült interjúból származik: „Minden szerzőben ott van valahol a szadista. Nem csak bennem; ez egy általános vonás. Bár bennem talán kicsit túlteng.” Mit gondoltok, szadista mű-e a *Tirza*? Szadista szerző-e Grunberg?

B. Zs.: Nekem ez nem jutott eszembe. Persze, Grunberg tematizálja a minden ember lelkének mélyén, a tudatalattiban lakozó animalitást, de ettől még nem nevezném szadista szerzőnek.

Sz. T. G.: Rejtve valóban ott lapang mindannyiunkban az állati, csak hogy itt a történet néhány pontján a főhősből ki is tör az erőszak. A beszélgetéssorozat címére utalva Hofmeester is egy Akárki, átlagember – de éppen ez a fenyegető benne. Grunberg percepciója a valóság-ról mintha az lenne, hogy vigyázni kell a túlcivilizáltsággal. Hofmeester túlcivilizált ember, aki mindenben próbál megfelelni a környeze-

tének, és nem képes a saját érzelmeit kifejezni. Ezért minden emberi viszonyában alulmarad, elfojtott vágyai és érzelmei pedig időnként brutálisan nyilvánulnak meg.

B. Zs.: Az érdekes az, hogy Hofmeester csak azt hiszi, hogy megfelel, miközben a regényből az derül ki, hogy a többiek szerint ez valójában sohasem sikerül neki. A felesége elégedetlen vele, és elhagyja, a munkahelyéről elküldik, a nagyobbik lánya elmenekül egy másik országba, hogy önálló életet élhessen.

K. C. Gy.: Mindez azért nem ennyire egyértelmű a regényben. Ahogy

sát kelti – ha mindent csak egy nézőpontból látunk, az a világirodalomban gyakran a megszállott cselekvés kifejezőeszköze. Ha ezen a perspektíván belül megtudunk valamit, az mindig mintha csak véletlen volna. És mennyi mindent nem tudunk meg valószínűleg – nincs rálátásunk, csak belőle látunk.

Sz. T. G.: Ezzel összefüggésben is nagyon fontos a regény zenei ritmusa, többek között a visszatérő kifejezések használata (például az „olasz fűszeres tramini” – ebből nagyon finoman derül ki, csupán érzékelteti a szöveg, hogy Hofmeester alkoholista). Ugyanígy annak is szép ritmusa

nyire nők: a feleség, két lánya, a namíbiai kislány.

B. Zs.: Ugyanarról a problémáról van szó, amiről az imént beszélünk: Hofmeester a nőket pusztá felületekként használja, ennek megfelelően a regény cselekményében nem vesznek igazán részt. Ez az olvasóban egyre nagyobb frusztrációt, egyre növekvő feszültséget kelt, hiszen az ő hangjukat valójában nem halljuk, nem ismerjük meg a nézőpontjukat, csak azt a felületet látjuk, amelyen Hofmeesterrel érintkeznek. Hogy a szörnyűségek ellenére mégsem gyűlöljük meg őt, az az ügyesen felépített konstrukció következménye: a szöveg folyamatosan lebegtetni az olvasót.

K. C. Gy.: Egy darabig azért is érzünk együtt vele, mert úgy látjuk, mint egy zárkózott, magányos embert, aki nem enged magához közel senkit, aki a saját érzelmeit sem engedi szabadjárta. Aztán az első rész hosszú jelenetében a feleséggel Hofmeester váratlanul mintha kezdene megnyílni, végre mintha számot adna valódi érzéseiről. Aztán rájövünk, hogy ez valójában többnyire locsogás – ahogy a könyv utolsó harmadát is végigfűszere, folyamatosan beszél a namíbiai kislánnyal, de nem tudjuk, hogy amit mond, mennyire érvényes egyáltalán az ő szemszögéből – lehet, hogy csak kényszeres beszédéről van szó.

Sz. T. G.: Valóban, de Hofmeester itt olyan dolgokat mond ki, amelyek nem valószínű, hogy az olvasó megtévesztését szolgálják – dramaturgiai szempontból másként nem volna helyük. Ahogy például a gyerekkoráról, a szülei asszimilációjáról beszél, arról az alaptraumáról, amely egész életét, habitusát, tragikus életstratégiáját meghatározta, az nem lehet fals információ. Épp azért beszélhet nyíltan a kilencvenes namíbiai kislánnyal, mert tőle nem tart. A regényből amúgy is az derül ki, hogy kizárólag olyan emberekkel szemben képes nyíltan viselkedni, akiktől nem kell tartania, akikkel szemben egyértelműen ő a domináns.

R. O.: A traumatikus gyerekkorral persze csak végtelenül finoman, utalásokból értesül az olvasó.

Sz. T. G.: Egy fontos ponton kiderül, hogy az ilyen utalásokat mi köti össze: a zsidó asszimiláció, a rejtőzködés gyerekkori traumája. Részben innen ered Hofmeester túlcivilizáltsága, énidégsége. Kettős értelemben is asszimilációról van szó: egyfelől a tipikus európai zsidó asszimilációról: olyannak kell lenni, mint a külvilág, a környezet. Ugyanakkor belátható, hogy egész neveletésünk, civilizálásunk sem más, mint asszimilációs folyamat: finomabb-durvább eszközökkel megtörik minden gyerek autonómiáját, dühét, vágyait, hogy kordában tartsák a bennük lapuló vadállatot.

B. Zs.: Ezen a ponton érdemes kiemelnünk, hogy a Hofmeestert a kisebbik lányához, Tirzához fűző kapcsolat felveti az incesztus gyanúját – pontosabban ennek a vágnak egyfelől az elfojtását, másfelől a projektációját látjuk (az utóbbit Tirza osztálytársával, Esterrel zajló affér esetében), és talán éppen az elfojtás az, ami végül tragédiába torkollik.

G. J.: Hofmeester védelmében annyit mindenképp elmondhatunk, hogy a namíbiai kislánnyal bármit megtehetne, mégsem teszi meg. Vagyis lehet, hogy az egyik helyzetben erőszakos, és szabadjárta engedni a vadállatot, de egy másikban nem – összességében nincs kulcs a személyiségéhez.

Sz. T. G.: Számomra elég egyértelműnek tűnik, hogy incesztusról nincs szó – inkább valamiféle elnyomó szülői szeretetet látunk a főhős részéről, olyan típusút, amilyen valószínűleg a saját szüleiére is jellemző volt. Ennek egyes vonatkozásait Grunberg már az *Üborkaszépen* is ábrázolta.

R. O.: Felvethető a regénnyel szemben az a kritika, hogy túl egyszerű a képlet: a felszínen a civilizáció máza, a mélyben pedig ott lapul a kitörni készülő vadállat (ami egyébként Grunberg regényeinek visszavisszatérő témája). Nem túl közhelyes-e ez?

Sz. T. G.: Azért nem, mert a szerző ritka következetességgel ír szét egy személyiséget, egy ember tehetetlenségét, hétköznapi életébe zártásgát, képtelenségét az elfojtásaiból való kitörésre – némileg hasonlóan ahhoz, ahogy Nádás Péter a *Párhuzamos történetekben* szétírja, elemi részeire bontja a testiséget. Grunberg egy átlagos emberi lelket bont részre részre, tárgyilagosan, jórészt az ismétlésekre építve, s egyúttal nagyon közel hozva azt az olvasóhoz – ezért sem tudjuk annyira utálni a figurát.

K. C. Gy.: És azért sem nevezhető közhelyesnek, mert nagyon nehéz megmondani, pontosan hol a határ a civilizáció máza és a vadállat között. A kettő nem választható el egyértelműen. Épp annak az ábrázolása a döbbenetes, hogy ha valahol megkapargatjuk az ember személyiségét, nem fogjuk tudni, hogy az ösztönleányt fogjuk-e látni, vagy a kultúrleányt. Miközben mindez hihetetlenül érdekesen van megírva, letehetetlen a könyv.

B. Zs.: Azért is, mert folyamatosan játszik a műfajokkal: egyfelől megjelenik benne a nagyrealista társadalomkritika, azután jelen van a lélektani thriller műfaja (amely paródiába hajlik), a regény vége pedig roadmovie-ként is olvasható. És persze ott az állandó csúszkálás a tragédia és komédia között.

R. O.: Befelezésként egy körkérdés: szerintetek miért jó ez a regény?

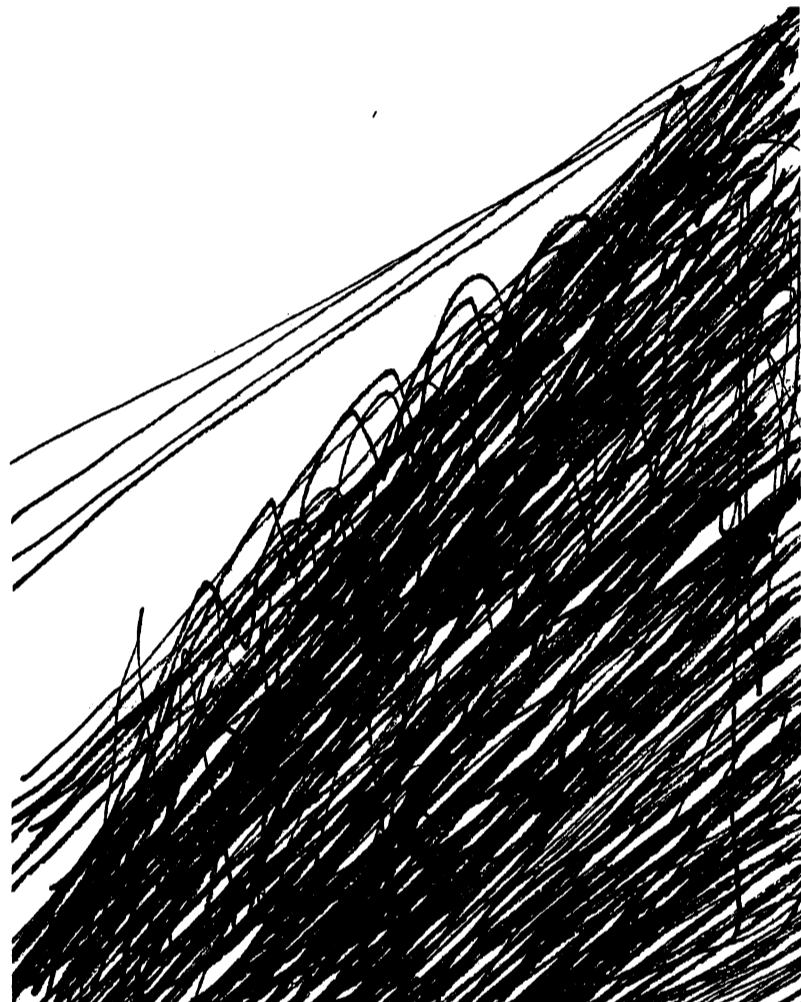
Sz. T. G.: A miatt a részletesség miatt, amellyel a szerző beleássa magát a főhős tudatába, s így mi is belekerülünk – miközben egy pillanatra sem válik unalmassá a szöveg, mert az ábrázolásmód rendkívül személyes, és az ambivalencia ellenére (vagyis hogy egyszerre érzünk viszolygást és rokonszenvet a főhős iránt) magával ragad. Emellett amiatt, ahogy olyan intímen ábrázolja a férfi-nő, illetve az apagyerek viszony buktatóit.

B. Zs.: Azért, mert nem hagy békén: végig nem lehet eldönteni, hogyan viszonyuljunk a szereplőkhöz – nemcsak a főhőshöz, a többiekhez is, akikhez a perspektíva miatt nem jutunk hozzá –, valamint a műfajokkal való játék miatt. Olyan szöveg ez, amely nem hagy belesüppedni a szokásos olvasási technikákba – nem tudjuk kategóriába sorolni az első ötven oldal elolvasása után, Grunberg negyven oldalon keresztül végig fenntartja az érdekességet, a feszültséget, ami nagy bravúr.

K. C. Gy.: Mindezekkel egyetértek, és még két okot mondanék. Egyfelől a mesteri nézőpontkezelés miatt tartom ezt jó regénynek. Másfelől azért, mert rendkívül sokrétű szöveg, a sok felvetett kérdés arra készteti az embert, hogy folyamatosan újraolvassa – ami csak a jó könyvek sajátja.

G. J.: Azért, mert kétfenekű nyelvet használ; mert ki nem mondva szól arról, ami a felszíni történetben máshogy van: az örület szeretetéről és a szeretetre való képességéről. A cselekmény mögött végig érzékelhető valamiféle mélyáramlás (a regény e tekintetben is rokona az orosz irodalomnak) olyan alaptémákkal, mint a szeretet, az apa-lány viszony, az elveszett értékek miatt érzett fájdalom.

A beszélgetést lejegyezte és szerkesztette: Böröczki Tamás

Hetesi Attila rajza

fokozatosan fény derül a család előtörténetére, számomra úgy tűnik, hogy egy darabig működhetett ez az életstratégia: Hofmeester egy ideig lehetett jó apa, jó férj stb. Persze állandó kétségeink vannak azzal kapcsolatban, hogy mit tudtunk meg valójában erről az emberről, mi igaz, és mi nem. Minden csak szép lassan derül ki – és ki tudja, mi minden nem derül még ki, milyen szörnyű dolgok vannak a háttérben.

R. O.: Én úgy látom, hogy az idézett provokatív kijelentés a *Tirza* elbeszélői perspektívájából nyer értelmet. Grunberg szívesen hangoztatja, hogy szereti elcsábítani az olvasót, aminek itt az egyik eszköze az, hogy mindent Hofmeester perspektívájából látunk. A szerző szinte beszippantja az olvasót a főhős tudatába, és csak lassan derül ki, hogy bizonyos dolgok nem egészen úgy vannak, ahogy eleinte gondoltuk volna (nem is beszélve a végén a csavarról, amely végképp mindent megkérdőjelez). Azt látjuk, hogy a főhősből kiütközik a vadállat, és ennek az olvasó a perspektíva miatt nagyon erősen részesévé válik – azt hiszem, ezt nevezi Grunberg szadizmusnak.

K. C. Gy.: Valóban, a nézőpont nagyon következetesen Hofmeesteré, egyetlen másik szereplőről sem tudjuk meg, hogy valójában mit gondol, mit érez – a szavaikat halljuk, a tetteiket látjuk, de semmit nem tudunk meg a motivációjukról. Ez önmagában is a mániásság henvomá-

van, ahogy a folyamatos jelen idejű narrációba be-betörnek a múltbeli epizódok. A posztmodern kritikuskoknak fricskát mutatva Grunberg a régi jó realista módon épít fel egy életet, s a szövegből szép lassan feltárul egy ember traumatikus élettörténete, tudomást szerzünk egy átlagember kisebb-nagyobb stílijeiről.

B. Zs.: Igen, de a hagyományos realista írásmódot kibillenteli a mániásság ábrázolása, az egyetlenegy perspektívából való láttatás, nyoma sincs a mindentudó narrátornak. Grunberg felmutatja a realista hagyományt, de kifordítja, játszik vele.

Sz. T. G.: És bezár bennünket egy ember tudatába, arra készítve, hogy empátiát érzünk iránta, ahogy egyre többet tudunk meg drámájáról és a benne lakozó állatról, miközben egyre kényelmetlenebbül érezzük magunkat. Mivel benne vagyunk a tudatában, nem tudjuk eléggé gyűlölni őt, és a végeredmény az, hogy összezavarodunk.

G. J.: Ugyanúgy nem vagyunk képesek igazán gyűlölni, ahogy Dosztojevszkijnél Raszkolnyikot.

Sz. T. G.: Valóban, Hofmeester is tragikus hős – ami vicces, hiszen egy szürke átlagemberről van szó; egy átlagemberről, aki bizonyos értelemben eposzi hőssé magaszosul.

R. O.: De ennek az eposzi hősnék is vannak áldozatai. Mégpedig több-

A regény Wekerle Szabolcs fordításában 2012 tavaszán jelent meg a Gondolat Kiadónál. A beszélgetés a Nyitott Műhelyben zajlott 2012. május 8-án, és nyitó darabja volt az ELTE Néderlandisztika Tanszéke szervezésében indított Akárki/Elckerlijc Esték című beszélgetéssorozatnak. A sorozat célja az, hogy a kortárs holland-flamand irodalom egy-egy újabb magyar fordításában megjelent alkotását neves kritikusok vitassák meg, hozzásegítve a kiválasztott műveket, hogy a hazai irodalmi közéletben is megismerjék.

Tirza című regényéről

A beszélgetés résztvevői: Bán Zsófia, Gera Judit, Kálmán C. György, Szántó T. Gábor, Réthelyi Orsolya (moderátor)

G. J. (bevezető): Arnon Grunberg még mindig fiatal írónak számít, miközben már komoly életműve van. 1994-ben írta első regényét, az *Uborkaszezont*, mely nagy siker volt Hollandiában, elnyerte a legjobb első regénynek járó díjat. A siker titka talán az volt, hogy az egyes szám első személyben elbeszélte, „önéletrajzi” indíttatású mű humorral és ironiával szól egy jellegzetes figuráról, aki nem találja helyét a világban, nem tud beilleszkedni. Az egyébként humortalannak tartott holland irodalomban mind a mai napig különlegesnek számít Grunberg írói hangja.

A szerző németországi zsidó emigráns szülők gyermeke. A zsidó lét mint téma gyakran meg is jelenik életművében – többnyire érintőlegesen, de sokszor ott van a háttérben. 1995 óta New Yorkban él, de hollandul ír. Wekerle Szabolcs műfordító jóvoltából őt kötetek is olvasható magyarul, ami rekordnak számít a holland szerzők magyarországi megjelenésében.

Grunbergre egyfelől jellemző az ördögi játékokra való hajlam, másfelől a kísérlet arra, hogy kilépjen az irodalom hagyományos keretei közül, és belebújjon más emberek bőrébe. Előszóval talál ki projekteket, amelyek célja a beágyazódás, az, hogy megtapasztalja, hogyan élnek mások, legyenek akár különleges helyzetben lévők (például az Afganisztánban szolgáló holland katonák), akár átlagemberek (nemrégiben elment nyaralni egy számára ismeretlen holland családdal).

A 2000-es években változás érzékelhető Grunberg írói hangjában: a jellegzetes grunbergi humor és ironia megmarad, de megjelenik nála valamiféle mélyebb érdeklődés a modern európai ember moralitása iránt. Regényei nyugtalanítóak, minden újraolvasáskor képesek újat mondani. Írásművészetének fontos vonása a klasszikus holland realizmus folytatása, egyúttal megújítása – valamiféle újrealizmus, melyre a posztmodern irodalommal szemben jellemző a követhető cselekmény és a kronológia érvényesülése.

R. O.: Hadd kezdjem a beszélgetést egy provokatív idézettel, mely egy nemrégiben, a szerző budapesti látogatásakor készült interjúból származik: „Minden szerzőben ott van valahol a szadista. Nem csak bennem; ez egy általános vonás. Bár bennem talán kicsit túltűnt.” Mit gondoltok, szadista mű-e a *Tirza*? Szadista szerző-e Grunberg?

B. Zs.: Nekem ez nem jutott eszembe. Persze, Grunberg tematizálja a minden ember lelkének mélyén, a tudatalattiban lakozó animalitást, de ettől még nem nevezném szadista szerzőnek.

Sz. T. G.: Rejtve valóban ott lapang mindannyiunkban az állati, csak hogy itt a történet néhány pontján a főhősből ki is tör az erőszak. A beszélgetéssorozat címére utalva Hofmeester is egy Akárki, átlagember – de éppen ez a fenyegető benne. Grunberg percepciója a valóságról mintha az lenne, hogy vigyázni kell a túlcivilizáltsággal. Hofmeester túlcivilizált ember, aki mindenben próbál megfelelni a környezete-

tének, és nem képes a saját érzelmeit kifejezni. Ezért minden emberi viszonyában alulmarad, elfojtott vágyai és érzelmei pedig időnként brutálisan nyilvánulnak meg.

B. Zs.: Az érdekes az, hogy Hofmeester csak azt hiszi, hogy megfelel, miközben a regényből az derül ki, hogy a többiek szerint ez valójában sohasem sikerül neki. A felesége elégedetlen vele, és elhagyja, a munkahelyéről elküldik, a nagyobbik lánya elmenekül egy másik országba, hogy önálló életet élhessen.

K. C. Gy.: Mindez azért nem ennyire egyértelmű a regényben. Ahogy

sát kelti – ha mindent csak egy nézőpontból látunk, az a világirodalomban gyakran a megszálott cselekvés kifejezőeszköze. Ha ezen a perspektíván belül megtudunk valamit, az mindig mintha csak véletlen volna. És mennyi mindent nem tudunk meg valószínűleg – nincs rá látásunk, csak belőle látunk.

Sz. T. G.: Ezzel összefüggésben is nagyon fontos a regény zenei ritmusa, többek között a visszatérő kifejezések használata (például az „olasz fűszeres tramini” – ebből nagyon finoman derül ki, csupán érzékelteti a szöveg, hogy Hofmeester alkoholista). Ugyanígy annak is szép ritmusa

nyire nők: a feleség, két lánya, a namíbiai kislány.

B. Zs.: Ugyanarról a problémáról van szó, amiről az imént beszélünk: Hofmeester a nőket pusztán felületként használja, ennek megfelelően a regény cselekményében nem vesznek igazán részt. Ez az olvasóban egyre nagyobb frusztrációt, egyre növekvő feszültséget kelt, hiszen az ő hangjukat valójában nem halljuk, nem ismerjük meg a nézőpontjukat, csak azt a felületet látjuk, amelyen Hofmeesterrel érintkeznek. Hogy a szörnyűségek ellenére mégsem gyűlöljük meg őt, az az ügyesen felépített konstrukció következménye: a szöveg folyamatosan lebegtetni az olvasót.

K. C. Gy.: Egy darabig azért is érzünk együtt vele, mert úgy látjuk, mint egy zárkózott, magányos embert, aki nem enged magához közel senkit, aki a saját érzelmeit sem engedni szabadítja. Aztán az első rész hosszú jelenetében a feleséggel Hofmeester váratlanul mintha kezdene megnyitni, végre mintha számot adna valódi érzéseiről. Aztán rájövünk, hogy ez valójában többnyire locsogás – ahogy a könyv utolsó harmadát is végigfűzve, folyamatosan beszél a namíbiai kislányhoz, de nem tudjuk, hogy amit mond, mennyire érvényes egyáltalán az ő szemszögéből – lehet, hogy csak kényszeres beszédéről van szó.

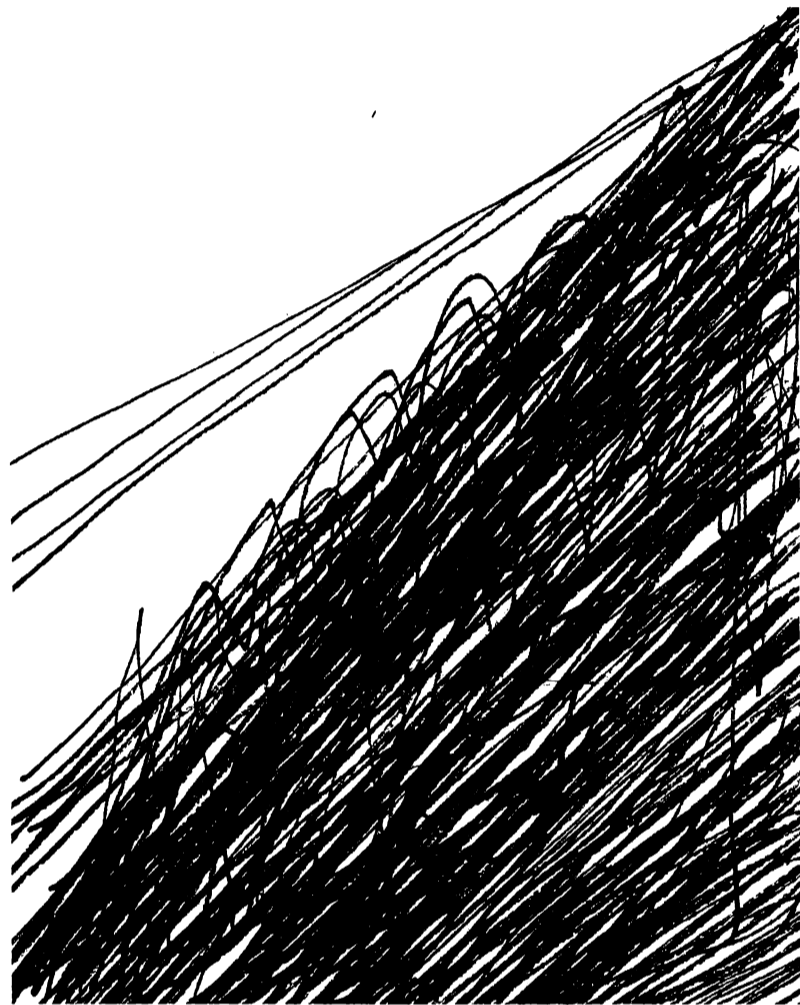
Sz. T. G.: Valóban, de Hofmeester itt olyan dolgokat mond ki, amelyek nem valószínű, hogy az olvasó megtévesztését szolgálják – dramaturgiai szempontból másként nem volna helyük. Ahogy például a gyerekkoráról, a szülei asszimilációjáról beszél, arról az alaptraumáról, amely egész életét, habitusát, tragikus életstratégiáját meghatározta, az nem lehet fals információ. Épp azért beszélhet nyíltan a kilencéves namíbiai kislányhoz, mert tőle nem tart. A regényből amúgy is az derül ki, hogy kizárólag olyan emberekkel szemben képes nyíltan viselkedni, akiktől nem kell tartania, akikkel szemben egyértelműen ő a domináns.

R. O.: A traumatikus gyerekkorral persze csak végtelenül finoman, utalásokból értesül az olvasó.

Sz. T. G.: Egy fontos ponton kiderül, hogy az ilyen utalásokat mi köti össze: a zsidó asszimiláció, a rejtőzködés gyerekkori traumája. Részben innen ered Hofmeester túlcivilizáltsága, énidégensége. Kettős értelemben is asszimilációról van szó: egyfelől a tipikus európai zsidó asszimilációról: olyannak kell lenni, mint a külvilág, a környezet. Ugyanakkor belátható, hogy egész neveltetésünk, civilizálásunk sem más, mint asszimilációs folyamat: finomabb-durvább eszközökkel megtörik minden gyerek autonómiáját, dühét, vágyait, hogy kordában tartsák a bennük lapuló vadállatot.

B. Zs.: Ezen a ponton érdemes kiemelni, hogy a Hofmeestert a kisebbik lányához, Tirzához fűző kapcsolat felveti az incestus gyanúját – pontosabban ennek a vágnak egyfelől az elfojtását, másfelől a projekcióját látjuk (az utóbbit Tirza osztálytársával, Esterrel zajló affér esetében), és talán éppen az elfojtás az, ami végül tragédiába torkollik.

G. J.: Hofmeester védelmében annyit mindenképp elmondhatunk, hogy a namíbiai kislánnyal bármit megtehetne, mégsem teszi meg. Vagyis lehet, hogy az egyik helyzetben erőszakos, és szabadjára enged a vadállatot, de egy másikban nem – összességében nincs kulcs a személyiségéhez.

Hetesi Attila rajza

fokozatosan fény derül a család előtörténetére, számomra úgy tűnik, hogy egy darabig működhetett ez az életstratégia: Hofmeester egy ideig lehetett jó apa, jó férj stb. Persze állandó kétségeink vannak azzal kapcsolatban, hogy mit tudunk meg valójában erről az emberről, mi igaz, és mi nem. Minden csak szép lassan derül ki – és ki tudja, mi minden nem derül még ki, milyen szörnyű dolgok vannak a háttérben.

R. O.: Én úgy látom, hogy az idézett provokatív kijelentés a *Tirza* elbeszélői perspektívájából nyer értelmet. Grunberg szívesen hangoztatja, hogy szereti elcsábítani az olvasót, aminek itt az egyik eszköze az, hogy mindent Hofmeester perspektívájából látunk. A szerző szinte beszippantja az olvasót a főhős tudatába, és csak lassan derül ki, hogy bizonyos dolgok nem egészen úgy vannak, ahogy eleinte gondoltuk volna (nem is beszélve a végén a csavarról, amely végképp mindent megkérdőjelez). Azt látjuk, hogy a főhősből kiütközik a vadállat, és ennek az olvasó a perspektíva miatt nagyon erősen részesévé válik – azt hiszem, ezt nevezi Grunberg szadizmusnak.

K. C. Gy.: Valóban, a nézőpont nagyon következetesen Hofmeesteré, egyetlen másik szereplőről sem tudjuk meg, hogy valójában mit gondol, mit érez – a szavakat halljuk, a tetteiket látjuk, de semmit nem tudunk meg a motivációjukról. Ez önmagában is a mániáság benyomá-

van, ahogy a folyamatos jelen idejű narrációba bebetörnek a múltbeli epizódok. A posztmodern kritikuskoknak fricskát mutatva Grunberg a régi jó realista módon épít fel egy életet, s a szövegből szép lassan feltárul egy ember traumatikus előtörténete, tudomást szerzünk egy átlagember kisebb-nagyobb stiklijéről.

B. Zs.: Igen, de a hagyományos realista írásmódot kibillenteli a mániáság ábrázolása, az egyetlenegy perspektívából való láttatás, nyoma sincs a mindentudó narrátornak. Grunberg felmutatja a realista hagyományt, de kifordítja, játszik vele.

Sz. T. G.: És bezár bennünket egy ember tudatába, arra készítetve, hogy empátiát érezzünk iránta, ahogy egyre többet tudunk meg drámájáról és a benne lakozó állatról, miközben egyre kényelmetlenebbül érezzük magunkat. Mivel benne vagyunk a tudatában, nem tudjuk eléggé gyűlölni őt, és a végeredmény az, hogy összezavarodunk.

G. J.: Ugyanúgy nem vagyunk képesek igazán gyűlölni, ahogy Dosztojevszkijnél Raszkolnyikot.

Sz. T. G.: Valóban, Hofmeester is tragikus hős – ami vicces, hiszen egy szürke átlagemberről van szó; egy átlagemberről, aki bizonyos értelemben eposzi hőssé magaszosul.

R. O.: De ennek az eposzi hősnak is vannak áldozatai, mégpedig több-

színűleg a saját szüire is jellemző volt. Ennek egyes vonatkozásait Grunberg már az *Uborkaszezonban* is ábrázolta.

R. O.: Felvethető a regénnyel szemben az a kritika, hogy túl egyszerű a képlet: a felszínen a civilizáció máza, a mélyben pedig ott lapul a kitörni készülő vadállat (ami egyébként Grunberg regényeinek visszavisszatérő témája). Nem túl közheyles-e ez?

Sz. T. G.: Azért nem, mert a szerző ritka következetességgel ír szét egy személyiséget, egy ember tehetetlenségét, hétköznapi életébe zártságát, képtelenségét az elfojtásaiból való kitörésre – némileg hasonlóan ahhoz, ahogy Nadas Péter a *Párhuzamos történetekben* szétírja, elemi részre bontja a testiségét. Grunberg egy átlagos emberi lelket bont részre hűvösen, tárgyilagosan, jórészt az ismétlésekre építve, s egyúttal nagyon közel hozva azt az olvasóhoz – ezért sem tudjuk annyira utálni a figurát.

K. C. Gy.: És azért sem nevezhető közheylesnek, mert nagyon nehéz megmondani, pontosan hol a határ a civilizáció máza és a vadállat között. A kettő nem választható el egyértelműen. Épp annak az ábrázolása a döbbenetes, hogy ha valahol megkaparagjuk az ember személyiségét, nem fogjuk tudni, hogy az ösztönleányt fogjuk-e látni, vagy a kultúrembert. Közben mindez hihetetlenül érdekesen van megírva, letehetetlen a könyv.

B. Zs.: Azért is, mert folyamatosan játszik a műfajokkal: egyfelől megjelenik benne a nagyrealista társadalomkritika, azután jelen van a lélektani thriller műfaja (amely paródiába hajlik), a regény vége pedig roadmovie-ként is olvasható. És persze ott az állandó csúszkálás a tragédia és komédia között.

R. O.: Befelezésként egy körkérdés: szerintetek miért jó ez a regény?

Sz. T. G.: A miatt a részletesség miatt, amellyel a szerző beleássa magát a főhős tudatába, s így mi is belekerülünk – miközben egy pillanatra sem válik unalmassá a szöveg, mert az ábrázolásmód rendkívül személyes, és az ambivalencia ellenére (vagyis hogy egyszerre érzünk viszolygást és rokonszenvet a főhős iránt) magával ragad. Emellett amiatt, ahogy olyan intímen ábrázolja a férfi-nő, illetve az apagyerek viszony buktatóit.

B. Zs.: Azért, mert nem hagy békén: végig nem lehet eldönteni, hogyan viszonyulunk a szereplőkhöz – nemcsak a főhőshöz, a többiekhez is, akikhez a perspektíva miatt nem jutunk hozzá –, valamint a műfajokkal való játék miatt. Olyan szöveg ez, amely nem hagy belesüppedni a szokásos olvasási technikákba – nem tudjuk kategóriába sorolni az első ötven oldal elolvasása után, Grunberg négyszáz oldalon keresztül végig fenntartja az érdekességet, a feszültséget, ami nagy bravúr.

K. C. Gy.: Mindezekkel egyetértek, és még két okot mondanék. Egyfelől a mesteri nézőpontkezelés miatt tartom ezt jó regénynek. Másfelől azért, mert rendkívül sokrétű szöveg, a sok felvetett kérdés arra készíteti az embert, hogy folyamatosan újraolvasa – ami csak a jó könyvek sajátja.

G. J.: Azért, mert kétfenekű nyelvet használ; mert ki nem mondva szól arról, ami a felszíni történetben máshogy van: az örületes szeretettségéről és a szeretetre való képességéről. A cselekmény mögött végig érzékelhető valamiféle mélyáramlás (a regény e tekintetben is rokona az orosz irodalomnak) olyan alaptémákkal, mint a szeretet, az apa-lány viszony, az elveszett értékek miatt érzett fájdalom.

A beszélgetést lejegyezte és szerkesztette: Böröczki Tamás

A regény Wekerle Szabolcs fordításában 2012 tavaszán jelent meg a Gondolat Kiadónál. A beszélgetés a Nyitott Műhelyben zajlott 2012. május 8-án, és nyitó darabja volt az ELTE Néderlandisztika Tanszéke szervezésében indított Akárki/Elckerlijc Esték című beszélgetéssorozatnak. A sorozat célja az, hogy a kortárs holland-flamand irodalom egy-egy újabb magyar fordításban megjelent alkotását neves kritikusok vitássák meg, hozzásegítve a kiválasztott műveket, hogy a hazai irodalmi reflexió részévé váljanak.